

הרב דוד יצחקי

בני ברק

בירורים והערות בענין כוונת השמות המוזכרת בשו"ע ופוסקים

א. בשו"ע או"ח סי' ה': כוונת הברכות. יכוין בברכות פירוש המילות. כשיזכיר השם ידוד (שם הוי"ה) - כוונתו וביאורו יכוין קריאתו באדנות שהוא אדון הכל ויכוין בכתיבתו ביו"ד ה"א שהיה הוה ויהיה. ובהזכירו א-לקים יכוין שהוא תקיף בעל היכולת ובעל הכחות כלם.

ובהקדמת ספר חיי אדם⁷⁹ בשם מו"ה יהונתן פירש: מה שאמרו חז"ל (ברכות ה:) שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם ויצא טורפין לו תפלתו על פניו. ר"ל ב' שנכנסו להתפלל דהיינו הפה לדבר והלב לכוין וקדם אחד דהיינו הפה, ויצא, ח"ו טורפין כו' ואני אומר עוד מלבד שח"ו לא נקבל עליה שכר הלואי שלא יהיה עונש כדין זורק ברכה מפיו, שהמזכיר את השם צריך לומר ביראה ורעד כמ"ש"כ אם לא תשמר... ליראה את השם הנכבד והנורא, והזורק מפיו בלא כוונה איה מוראו. גם בביאור הגר"א ציין בראש הסימן יכוין כו' ברכות מז. ולא יזרק כו'⁸⁰.

הנה מדבריהם למדנו שיש שתי סיבות לכוונה בשם, האחת היא משום מורא

השם, וכמו שכתב הר"י בשערי תשובה ש"ג סי' סא: ולא תחללו את שם קדשי (ויקרא כב, לב). זה מחייבי כריתות כאשר יתבאר. ודע כי ההפסד והאבדון המצוי בנפשות המון העם הלא הוא על שפת הלשון, כי הם מזכירים שם שמים לבטלה, וגם מזכירים בלא מורא⁸¹, ועל ענין זה פירשו רז"ל⁸² מה שכתוב (ישעיה א, ג) ישראל לא ידע. גם בשל"ה מס' תמיד בתחילת פרק דרך חיים תוכחת מוסר [דפוס אמסטרדם דף רנט.], יוזעפאף ח"ג דף כג. טור ב' יעשה אדם המצאה שיכריח את עצמו לבוא לידי כוונה בכל תיבה ותיבה, יעשה מוסכם כשיזכיר את השם שיזכירו באימה וביראה וברתת וזיע ויכוין אל קריאתו ואל כתיבתו כמו שכתב הטור סי' ה'. וירעדו כל איבריו כמו שכתב הרוקח [הל' תשובה אות כה (עמ' לא)] "ויזהר כשמברך את הברכות את ה' א-לקיך תירא בהזכרת שמו ירעדו כל איבריו ליראה את השם הנכבד והנורא הזה עבדו את השם ביראה וכן כל שמותיו הקדושים" ע"כ⁸³...

והענין השני הוא ענין פירוש המלות שהוא ענין הסימן המבואר בכותרת הסימן,

מדרש הרומה למדרש תהלים סוף מומד צא: ר' יהושע בן לוי בשם ר' פנחס בן יאיר אמר מפני מד מהפללין ישראל בעולם יזר יאין נעני על די שאינו ידעין בשם המפורש אבל לעתיד לבא דקב"ה מודיע להם שמו שנאמר לבי ידע עמי שמי, באותה שעה מתפללין ונענין שנאמר יקראני ואענהו. ישמא לפניו היתה ייבה: שאינו ידעין בשם המפורש שנאמר ישראל לא ידע.

⁸³ ונראה שמטעם זה נרני לומר תמיד "השם", אפילו בשקדואים פסיד שלם, דכין שקשה לכיון תמיד לא חששו לכל פסוקא דלא

⁷⁹ בהקדמה כללית לכל תבוינו (ברפס בראש חיי אדם עם תוספת חיים וכראש ספיו זכרו תורת משה), ד"ה ואם יאמר אדם.

⁸⁰ כפירוש הרא"ש פ"ז סי"ז והמור סי' נכד.

⁸¹ עי' יד הקצצר הל' יסירי תורה פ"ד הב"ד: מכלל היראה שלא להוציא שם שמים מפיו אלא במורא הלב ולצורך גדיל. ועל המוכיחים ישם מבלי מורא פירשו ז"ל מד שכתוב ישראל לא ידע.

⁸² ויקרא רבה אמר פרשה כו סימן ר' כי ציין המציין, אבל לא נזכר שם דקאי על כוונת השם. ונראה שכוונת הר"י על

והוא בכלל האזהרה דלא יזרוק ברכה מפיו - כלומר אלא יכוין בלבו מה שמוציא בשפתיו. ומשום זה חיברו הטור והמחבר ענין פירוש המלות וכוונת השם יחד.

ב. והנה ביד אפרים סי' קא על מ"א סק"ה כתב ...ולכן בזמנינו זה שאין מי שיודע בפתרון לשון הקודש על בוריו המיקל לעצמו לו' שיוצא בלשון לעז גוערין בו בנויפה שלא יפרוש מדרכי ציבור שנהגו בכל תפוצות ישראל מאז מעולם לו' נוסח התפלה בלשון הקודש שיוצא אף שאינו מבין והבא לחוש למ"ש בספר חסידים בקל יוכל ללמוד פתרון הענין עכ"פ וכיון שמבין פתרון הענין הרי הוא יודע מה הוא מבקש ומתפלל ואע"פ שיהיה קשה לו לקבל פתרון כל תיבה בפני עצמה אין בכך כלום ואין לו לעזוב מקור מים חיים לחצוב לו בורות גשברים...

ובשו"ת רע"א הנדפס בכתב וחותם דרע"א (מהדורא שניה תשל"ט) סי' ס"ג כתב: הנה היסוד שיסדו שאין יוצאים בקריאת שמע ובתפלה אם אינם מבינים (הלעז) [הלשון], הוא יסוד שקר, דאף דבשארי לשונות יוצא רק בלשון שמבין בו, וכמו שכתב המ"א ריש סי' ס"ב, מ"מ יתר שאת ויתר עז ללשון הקודש שאף שאינו מבין יוצא בו עי' ברא"ש ובטור סי' קצ"ג דדוקא לצאת בשמיעה צריך שיבין אבל לא כשקורא בעצמו, ועל זה רמז המ"א ריש סי' ס"ב בלשונו הטהור: עוד כתב שם: וכיותר דנלענ"ד דגם בפסוק ראשון בעינן רק כוונה שמקבל עליו עול מלכות שמים ואין צריך שיבין פירוש המילות, ומוכח כן דהרי מבואר בברכות [יג.] דאלולי דרשא דשמע בכל לשון שאתה שומע, היינו דורשים מקרא דהיו הדברים דבהוויתן יהיו דדוקא בלשון הקודש, אלא מדכתיב שמע מוכחינן דהיו הדברים

פסקיה משה. (עי' אגרות משה אור"ח ח"ב סי' נז), ועיין עוד ביד

קאי שלא יקרא למפרע, והרי אם דרשינן בכל לשון שאתה שומע, ענין שמע היינו הבנה דהא בשאר לשונות בעינן שיבין, ואם כן עדיין קשה הא אפשר לקיים תרומתו דבעי לשון הקודש ושמע אתי דבעי שיהא שומע ומבין, אלא על כרחך דפסיקא להו דבלשון הקודש אין צריך להבין פירוש המילות. והנה בודאי שעם הארץ שאינו מבין כוונת הפסוק הראשון, אינו מכוין בשמות כוונת השו"ע, אלא לכל היותר כמו התרגום האשכנזי "אונזערער גא-ט" שהעתיק רע"א למטה בתשובה.

גם במשנה ברורה בסי' סב סק"ג כתב... אבל מצוה מן המובחר הוא דוקא בלשון הקודש... אבל כשאנו קוראין ק"ש בלשה"ק וכן בתפלה וברכת המזון וקידוש ושאר ברכות אפילו אם אינו מבין הלשון יצא דזה אינו מצוי שבן ישראל לא ידע ביאור הפסוק הראשון שבק"ש שהכוונה בו לעיכובא...

הנה רבותינו פסקו שגם נשים ועמי הארץ שאינם מבינים לשה"ק מצוה מן המובחר להתפלל בלשון הקודש ואע"פ שבודאי לא יכונו הכוונות המבוארות בטור ושו"ע סי' ה', אלא דמן הסתם הם יודעים שהשמות הן שם השם אלא שלא יודעים הכוונה המדוייקת. ובודאי לפי הטעמים שנתבארו מסתבר שדי לנו מצד הדין לדעת באמרנו השמות הקדושים שהכוונה על השם יתברך, ובזה קיימנו היראה ופירוש המלות גם יחד, ואע"פ שאיננו יודעים עומק הפשט. [וכן שמענו בשם גדול אתר זצ"ל שהקיל בזה לאלו שקשה להם לכוין]. והטור והמחבר העתיקו פירוש מפורט בספריהם שהוא ראוי לכל יודע ספר הלומד ספריהם - אבל לא באו לומר שהמכוון כוונה פחותה מזאת הוא עברין וכ"ש שלא עלתה על דעתם לומר

כד' הגרצ"ה וואלק בפרט פרק ה-ו, והגר"ח זוננפלד עמ' רעא.

הקריאה כמו שהאריך שם. אבל לא בא לומר שהדין מחייב הכוונה הנ"ל. ע"ש. ועי' עוד בנפש החיים בשער שבין שער ג' לשער ד' פרק ו'. ומטעם זה לא העתיקו אלא פירוש השמות המצויים ולא פירוש שאר השמות הנמחקים כגון שקי וצבקות, אע"פ שאנו אומרים אותם כל יום, ובודאי דין כוונתם כדין השמות הנזכרים בשו"ע. ובאמת בספר אור חדש⁸⁴ העתיק פירוש כל השמות הנמחקים⁸⁵,

השמות כללי: תנאימא שמות ס' ב' ישמית רבה פ"ג פ"ו; יידר חדש שיר השירים (מהדריית רבי יאירי מרגליות דף סג. מ"ר ב); מדרש י"בא שיר השירים ע"מ' 8 וילקוט החזקוני תרלים ב' אות לר; ביורי ראש מאמר רביעי; ראב"ע שמות ג,טו; מ"ר נבוכים חלק א' פרק סג; מגי אבות לרשב"ץ דפוס ליוורנו דף ו' י"ח; בראש ספר של"ה ב"בית ה'" (דפוס יונקאף ח"א דף י') ו"בעשרה לילות" (ח"ד דף י"ב); ממזר משר ס' קוד; עץ י"ב על העין יעקב ד"שלמי ברכות ס' ב'; סידור עמדי שמות ד' י. יב; והלאר (בית יעקב ו' ו'). והלאה; ל"ח שמות סומה פ"י מ'; ביאור הגר"א י"ד ס' רע"י סק"מ; נפש החיים שער ב' פ"ב י"ג; מלכ"ם ב"הערות" לישעיה ה'.

ידור: מורד נביכים ח"א פרק סא; רשכ"ם שמות ג,ט בא"ה ב"ש [יעי' ארשנו יענה על לוח ארש חלק א' ס' ינ"ד] ראב"ע שם; אבודרהם ריש שמונה עשרה; ספר הכנהג הל' הפלד ס' מ; אברבנאל שמות ב' סוף פסוק ב' (עמ' קפ' בור א'); ש"ח אבקת יוכל ס' ב'; תו"ט סוכה פ"ד מ"ד; ביאור הגר"א אור"ח ס' ה' ובאבני אליהו על ברכת נטילת ידים שלפני שחרית; סידור עיין חפלה מבעל הכתב והקבלד שם; נפש החיים שער ב' פ"ב ישער ג' פ"מ יפ"א; שו"ת חתם סופר חו"מ ס' כצ"ב; ארצות החיים אור"ח ס' ה'. יע' גם בהמפרשים על ה"ג מרות הרחמים (שמית לר), ובאירות חיים מליניל ד"י מד' שמיספים בשני ובחמישי ס"ג (עמ' מז) יבר"ה י: ובספר רמזיג הל' תענית אות יד; רבינו בחי' בכר הקמח בפורים (ב); פירוש התפלות לרבינו יהודר ב"ר יקר; לקמ' י"ש ע"מ' 119; מנהגי רב אברהם קלאוונר (הוצאת מכון ירושלים עמ' ד - תצרך לתקן שם "ושם של א-ל מינה) על. ("); של"ה בשער האותיות אות א' (דפוס יונקאף ח"א מ: מ"ר ב'); לחם שמות במשנה לחם לברכות פ"ח מ"ה ד"ה בלח"ש וכו'; מחזור הגר"א ליום כפיד עמ' שמו"ו ד"ה לקל בשם הגר"א לירות א.א.

יה: רש"י ורד"ק תהלים סח; רד"ל ישעיה בור; אברבנאל שמות מ"ב; תו"ט סוכה פ"ד מ"ה; יע' רש"י סוף פרשת בשלח. סדור שפה כרורה לרו"ה גבי צידוק הד"י בשם מגי אבות לרשב"ץ חלק א' פ"ה.

שאינו יוצא ידי תובתו. ולהכי בחיי אדם וקצור שו"ע, אע"פ שהעתיקו ענין הזהירות בכוונת הברכות ואמירת השמות, מ"מ השמיטו מספריהם פירוש השו"ע, כי ייעדו ספריהם גם לעמי הארץ שאין כוונת השו"ע עבורם. ומה שכתב במ"ב ס' ה' סק"ג בשם הגר"א שלפי עומק הדין א"צ לכוון אלא פירוש קריאתו, כוונתו רק שעיקר הפירוש הוא רק הקריאה - דבכל ענין אנו הולכים אחר

⁸⁴ על הלכות ברכות לירב חיים כיכר תלמוד ר' שבת סופר מפרעמיסלא תלמיד רלבנוש. ספרו הביא פעמים רבות באל"ה יבא ס' ד' יברל' ברכות הנהג"י. גם רבי ישעיה פיק בספרי יש סדר למשנה ברכות פ"י מ"ח מכידו בכבוד גדיל.

⁸⁵ ח"ל אור חדש (אמסטרדם תל"א דף כב): ונראה לי חיים שהרב רגאון בעל שלחן ערוך לא הזכיר רק אלו הג' שמות הואיל שנזכרים בריב הברכות ושאר השמות שאיני נמחקים הנזכרים ביד ס' רע"ו ס"ט לא פירש אך תהיה בונתי ואני אפרש היאיל ונזכרים בתלים ישאר שבהות והודאות לשמו יתבדך:

אריק: פירושי עתיד לריות ולהתגלות לבריאיו ביתר שאח ויתר עי' וקודם שכרא העילמות נגרא ג"כ ע"ש רע"ח שיתגלה בעת הבראה יריא סוד והמבין יבי' ועי' ראב"ע פ' שמות:

יה: תרגום אוקגלוס פרשת בשלח רחילא ה' ור"ל ה' הנורא. ופירושו בלשון אשכנז פארבנ"צום גא-ט:

ידור: בנקודת אלדים פירושי ררים בריי. (רש"י פרשת יאתנן) יפירושו דן ברחמים. וכן י"ל להפיר רחים עם ד"י לא רחום לבד. או פירושו אם בדי' אתר מתבקש לי ואב אכנס ברחמים (מ"ד פרשת יאתנן) אף שרש"י ימ"ר לכאירד מפרשים השני שמות א-דני ידור כבר היכתי בדרושנו שלא פירש רק על ידיר יקרנן אלדים כמו שרש"י רש"י כי נזכר בפירוש הר"י אבובב על הרמב"ן ח"ל: [יעי' רבינו בחי' בראשית טו,ח].

א-ל: על שם הכתוב חסד א-ל כי עישר חסד עם כל: ידור צב-אות: כמו שאמרד חנה ה' צב-אות הרבה צבאות בראת בעילמך וכו' (ברכות פ' א"י עומרי):

ש-ד"י: שרשו שדר ירדל"ת דגושה לתשלום הד' השרשית ופירושו שהוא המשרד המערכה (שרשי קמחי):

ידור אלדים: פירושו ה' עצמותו יתבדך שה' היא שם עצמותו. ורוא האלדים. ובמקום שנכתב א-דני ידור או להפך נגרא הידור בנקודת א-לדים יפירושו כנוכח. ייש פירושים אירדים ג"כ אין זה מנהג הספר היר יע' בספר פרדם רמונים שער פרמי דשמות: וכיון שבעל המדבר קיצר בהבאת הפירושים והמקורות, אמרתי לציי' עליהם מראה מקומות כפי שליקמתי אנב אורהו:-

העיקר - היחס אלינו. ובאמרו שמע ישראל ה' א-לקינו, עלול הוא מפני מחשבת המלים בעל הכחות וכו' לשכוח לכוון שהוא א-לקינו, שהוא עיקר הכוונה שהיא קבלת עול מלכות שמים. ועוד מפני האריכות עלול האדם להתרגל לחשוב בלבו המלים, ולבו בל עמו.

ד. ולעצם הענין דכוונת א-לקינו - ביאורו וכוונתו, לא נתבאר בהדיא בטור וש"ע, כי הנה יש בו שתי אפשרויות: - א-לקינו ולא אלהים אחרים, ובמובן זה הכוונה היא הנעבד שלנו ולא נעבד האומות, ובמובן הזה אין שם א-לקינו מבטא בעל הכחות כולם, כי לא שייך לומר בעל הכחות כולם שלנו ולא בעל הכחות כולם של האומות. ועוד יש לפרש האלקים שלנו, כלומר הא-לקים שקבלנו עול מלכותו עלינו, ולאפוקי מאלו שאע"פ שמכירים שהוא הא-לקים, אבל אין מקבלים עליהם עול מלכותו ועול מצותיו.

אך מדהביאו הטור והמחבר בסי' ה' גבי כוונת הברכות, ושם אין תיבת א-לקים אלא א-לקינו, א"כ אילו היתה כוונתם על

כי שייך בהם דין מורא כמפורש ברוקח הנ"ל, ובודאי לא גרע מפירוש המילות דכל התפלה.

ג. ואשר לעצם כוונת השמות, בודאי הטור והמחבר לא נתכוונו שהמברך והמתפלל יכוין מלה במלה הפירוש שכתבו, אלא כתבו הפירוש שיצטייר בשכל האדם כשיזכיר השם, וכמו כוונת כל מפרשי התפלה שרק רצו בפירושיהם שיתכוון תמצית הפירוש שמצטייר בשכלו - כי ביכולת האדם לתמצת בשכלו בחלק משניה הרבה מאד, מה שלא יוכל לבטא אלא במלות רבות⁸⁶.

והנה באמת פירוש א-לקים - ביאורו וכוונתו הוא תקיף, אלא דהוצרך לפרש איזה תקיף, כי יש גם תקיפים אחרים, ועל זה ביאר השו"ע שכוונת תקיף אצל שם א-לקים הוא: בעל היכולת ובעל הכחות כלם⁸⁷.

גם אם באנו להצריך למתפלל לחשוב מילות אלו בשכלו כל פעם שיזכיר את השם, יכבד עליו, ויאריך תפלתו ולא כל אדם סביל דא. ועוד כי בהזכירו א-לקי או א-לקינו עלול הוא להסתבך באריכות הכוונה ולשכוח

ש-די: רש"י, מדרש שכל טוב, ראב"ע (ובקרני אור שם), רלב"ג, יד"ק, רמב"ן, מפורש, וזה שלום על תפסיר רס"ג בראשית י"א; רש"י שם כחג, ולה"א; ראב"ע שמות י"ג ובמפרא לשון (על תרגום אונקלוס) שם; מכלול ליד"ק קנ"ג; וכשרשיו שורש שדר; רד"ק ישעיה י"ג; נפש החיים ש"ג פ"ג.

צב-אות: רש"י ורד"ק ש"א, א"א; רד"ק ישעיה א"ט. ועי' לוח ארש לרעב"ן סי' קל וראב"ע בראשית ו"ג.

אהיה: מדרש אותיות רד"ק עקיבא אות ה'; חזקוני רשב"ם רמב"ן שמות ג' טו; ביאור הגר"א י"ד סי' רע"ו סק"כ; אדרת אליהו ישעיה ח"ח; קסת הסופר שם בלשכת הסופר אות כא; מלבי"ם ב"הערות" לישעיה ה'.

⁸⁶ ועי' במור שהעתיק הפירוש בלשון אדרת וביותר אריכות - ולא יעלה על דעת אף אחד שנצטרך לכוון פירושו זה מלה במלה.

⁸⁷ ולכן לרעתי לא יפה כונו אלו שהדפיסו כוונת השם תקיף וכעל וכו' דכוונת השו"ע היא דהיינו בעל וכו'.

אדנית: רשב"א בחידושי אגדות ברכות ז' (נרפס עין יעקב סי' לב); רבינו בריי בראשית יח"ג; אבודרהם ריש שמונה עשרה; משה משה סי' קיג; סידור עיון תפלה הנ"ל, ולענין א-דו, וא-דני, א-רון עולם עי' קסת הסופר סוף פרשת משפטים בלשכת הסופר אות ל'. ועי' להם שמים במשנה לחם לברכות פ"ח מ"ח ר"ה בלח"ש יכו'.

א-ל: רש"י בראשית כא, לט; רש"י ורמב"ן שמות טז, יא; מיר סי' ה. הומש תורת הא-לקים לרבי וואלף היידענריים כמפורש בראשית א"א; נפש החיים שער ג' פ"ג. [ועי' במפרשי הי"ג מרות שצינתי בשם ידוד].

א-להים: רש"י בראשית כד, לה; ראב"ע ורמב"ן ואברבנאל בראשית א"א; מורד נבוכים חלק ב' פרק ו'; יד"ק ישעיה מ"ב; חזקוני נ"א; רשב"א באגדות הש"ס ברכות ז' נרפס בעין יעקב סי' כג; אברבנאל שמות כ' סוף פסוק ב' (עמ' קפו מיר א') מפורש א"א וכו'; ביאור הגר"א א"ח סי' ה' ואבני אליהו אצל גמילה ידים שלפני שדרית; נפש החיים ש"א פ"ב ופ"ג וש"ג פ"ב וסוף פ"י ופ"א; סידור עיון תפלה הנ"ל.

שהכוונה היא שידוד הוא אלקיו ולא ע"ז, ולא שייך כאן הכוונה: בעל הכחות כולם.

ובן בהרבה מקומות צריכים הכרעה על השמות אם הם קודש או חול, והאחרונים כבר דנו בזה הרבה בחיבוריהם⁸⁹.

ו. יענין כוונת שם ידוד בארו השו"ע והפוסקים בקיצור היה הוה ויהיה, ורבים לא עמדו על עומק כוונתו. והכוונה האמיתית כמו שכתב הרמב"ם בהל' יסודי התורה פ"א הי"א: ואינו מצוי בזמן עד שיהיה לו ראשית ואחרית ומנין שנים. הוא מה שאנו אומרים בפיוט יגדל: נמצא ואין עת אל מציאות. והיינו דאין מציאותו יתברך כמציאות ברואיו, מציאות ברואיו היא רק בהווה, והעבר כבר עבר ואינו, והעתיד עדיין לא בא, ואין לשניהם מציאות, אבל הקב"ה מציאותו בעבר הוה ועתיד כאחד, שהוא אינו נמצא בזמן - שהוא חלק מהבריא. [ועי' גם בכלי יקר שמות כג].

ז. אך הגר"א חולק על השו"ע וכתב שלפי עומק הדין אין צריך לחשוב על הכתיבה כלל, ודבריו צריכים ביאור. וז"ל על ויכין בכתיבתו: טור והוציאו מדברי הר"י בספר היראה שכתב אצל פסוק ראשון שבק"ש "ובכל א' מב' שמות האמורים בפסוק ראשון יאריך עד שיחשוב היה הוה ויהיה" כו' ואח"כ כתב "ובכל פעם בהזכירו שם המיוחד יחשוב בו פירוש קריאתו שהוא אדון הכל". אבל משמע שם שאין צריך לחשוב אלא פירוש קריאתו רק בקריאת שמע ששם שתי

תיבת א-לקים לבד לא היו שותקים. אלא ודאי שכוונתם לפרש השמות המצויים בתפלה [כמו שכתב באור חדש הנ"ל], וא"כ עיקר הכונה על א-לקינו הבא ברוב ולא על א-לקים שבא רק פעמים מועטות. גם בארחת חיים מלוגיל בהל' ק"ש סי' יח כתב: וצריך להאריך כשיאמר ה' א-לקינו שיחשוב בלבו ה' מלכנו וזהו קבלת מלכות שמים. [ולהכי אנו אומרים פסוק שמע בפסוקי מלכויות בר"ה]. גם רש"י פירש ה' שהוא א-לקינו עתה ולא א-לקי האומות... (והוא מספרי). גם האבודרהם בפירוש הברכות (אצל נטילת ידים) כתב אלקינו על שם אנכי ה' א-לקיך שאמר הקב"ה, וע"ש שמע ישראל ה' א-לקינו שאומרים ישראל. הנה מכל זה נתבאר שכוונת א-לקינו בברכות וק"ש היא הביאור השני, ועל זה אתי שפיר הכוונה: תקפנו, בעל היכולת ובעל הכחות כולם.

ה. אמנם יש מקומות שאפשר להסתפק בכוונה זאת כגון אין א-לקים זולתך - אי הוי קודש או חול, שכתב התשב"ץ בח"א סי' קע"ז דנראה שהוא קדוש. והנה אפשר לפרשו שבא לאפוקי שאין שום שיתוף הדומה לו, וכן פירשו חז"ל בהרבה מקומות⁸⁸ - ובודאי לו היה שותף חלילה לא היה שייך לומר על השותף בעל הכחות כולם, אלא ודאי הכוונה שאין כח עליון מלבדו יתברך, אע"פ שאינו בעל הכחות כולם. וכן באמרנו הוא א-לקינו אין עוד נראה דהכוונה הוא הכח העליון שלנו ואין עוד כח עליון. ובפסוק אשרי העם שידוד א-לקיו ברור

א-לקים. ובזה פ' קדושים פב. אבל אנה בלא שותפי דתנינא ובגין דא איתמר כך ואין א-לקים עמדי.

⁸⁹ כגון בספר מלאכת המדש, וקפת הסופר (וכן גרסא ספר שמות קודש וחול המיוחדים להרמב"ם) על התורה - יעל דנביאים יכתובים בספר אמרי שפר, לשכת הסיפר ומסורת התורה והנביאים.

⁸⁸ ירושלמי סנהדרין פ"א ה"א ומכלעדי אין א-לקים שאין לי שותף. ובשמיית רבה פכ"ט ס"ה ומכלעדי אין א-לקים שאין לי אחר. (כן גרסת המפרשים וכן העתיקו בילקוט המכרי יעשה מדו). ובשיר השירים רבה פ"א פ"ט ס"א שאין לי שני. ובספרי פ' האזינו האומר שתי רשויות בשמים משיבים אותו ואומרים לו ואין אלים עמדי... יאמר אני ראשון ואני אחריו ומכלעדי אין

השמות מורין על היה כו'. וכן עיקר לפי עומק הדין כי בכל הולכין אחר הקריאה ואין צריך להתהדר כלל על הכתיבה... הנה שני הסעיפים של ספר היראה הם בהלכות קריאת שמע, הראשון על פסוק הראשון והשני על שאר קריאת שמע. וכוונתו שחוץ מהפסוק הראשון אף כשם ידור שהוא השם המיוחד (כסוטה לח.) אין צריך לכוון הכתיבה. וזה מוכרח בדבריו שהרי אין שם אדנות כלל בקריאת שמע וא"כ אין כאן מקומו אם כוונתו על שם אדנות, ועוד מדכתב "פירוש קריאתו" מכלל דבשם ידור עסקין. וכתב הגר"א שהר"י מחלק בין שמות ידור שבפסוק ראשון ששם יש להם משמעות מיוחדת של הויה לשמות ידור שבשאר מקומות. והו דעת הר"י וא"כ הוא דלא כהטור שמצריך כוונת הויה בכל מקום. אך הגר"א סיים שכן עיקר כי תמיד הולכים אחר הקריאה. ויש בזה שני אפשרויות לפרש דבריו: א' שבא להכריע כדעת רבינו יונה נגד הטור, ולפ"ז מודה דבפסוק ראשון דק"ש צריך לכוון הויה - וכן הבין מרן המשנה ברורה. ב' שבא לחלוק על שניהם ודעתו שגם בפסוק ראשון של ק"ש אין צריך לכוון אלא לקריאה. והנה כפי ראיותיו שהביא שתמיד הולכים לפי הקריאה ולא לפי הכתיבה מבואר שאין לחלק בין פסוק הראשון לשאר מקומות, ועוד שאם בא לחלק בזה, אזי אפשר לחלק כן בכל שאר שמות הויה וא"כ אין ראית הגר"א מכרחת כלל. ולפי זה "וכן עיקר" קאי רק על הסעיף השני של הר"י. והנה בסידור עיון תפלה (מבעל הכתב והקבלה) העתיק בפירוש על נטילת ידים דשחרית תמצית ביאור הגר"א כאן, והשמיט כוונת הויה (וכן בפירושו לק"ש). גם במעשה דב אות מא כתב ואין צריך לכוין בכל השמות רק אדון הכל - הרי מבואר מדבריהם שהבינו שהגר"א איננו מחלק בין הפסוק הראשון לשאר מקומות.

ח. והנה הלום דאיתי סידור שהדפיסו כוונת השמות המבואר בשו"ע, ודבר גדול עשו לעורר לב המתפללים, ואולם לאור כל הנ"ל היה נראה להדפיס סידור כזה באופן אחר. הנה אם באנו לעזור לכוונת המתפלל ע"י ציון הכוונה, היה נראה להדפיס כל השמות הקדושים שאינם נמחקים באותיות שמנות, ולציין באותיות קטנות למעלה משמות א-לקות רק תיבת תקיף שהיא עצם הביאור של השם. וזה יספיק כדי שיצטייר הכוונה במחשבת המתפלל אתרי הרגל מעט. ומי שרוצה לכוון כל הכוונה במילים דוקא יכול לתמצת הכוונה בתיבות "תקיף כל יכול". [ומי שאינו מוכן להתאמץ קצת, לא יועיל לו שום כוונות מודפסות]. ועל שם א-לקינו - תקפנו, ועל א-לקי - תוקף. ובזה נרויח כוונת היחס בלי שיסתבך המתפלל. ועוד יש מעלה בדרך זו כי הפוסקים [הלא הם האליה רבא ואשל אברהם אופנהיים וספר אור חדש] העתיקו דברי רבינו בחיי פ' אמור שיכוין קודם ואח"כ יברך השם ע"ש. עוד נרויח בדרך הזאת כי לא נצטרך להכריע בענין המקומות המסופקים כנ"ל, ומי הוא כהיום שלבו רחב להכריע דברים האלו לכל כלל ישראל.

ושם ידור ראוי להדפיסו במילואו ולא לקצרו לשתי יודי"ן כנהוג ברוב הסידורים, ולציין עליו רק אדון הכל, ומי שירצה לכוון פירוש הכתיבה יסתפק בהתבוננות בכתיב להזכירו הכוונה, ורק בפסוק ראשון של ק"ש ראוי לציין עליו הויה אדון הכל, כמו שכתבו הגר"א והמ"ב. ותיבת הויה יזכיר הכוונה - אין עת אל מציאותו כנ"ל, אבל אם יתשוב המתפלל על תיבות היה הוה ויהיה עלול לשכוח הכוונה האמיתית הנ"ל.

גם בתיבות א-ל דאוי לציין כוונת תוקף כמבואר בטור שהוא מקור השו"ע, אבל

כל הכוונה הצריכה, והרי אמרו חכמינו זכרונם לברכה [ירושלמי דברכות הובא בעירובין ס"ד ע"א תוד"ה שיכור] ואכלת ושבעת וברכת, ואפילו מדומדם שאינו יכול לכוין. וכל שלא הגיע לשכרותו של לוט, תפלתו תפלה. וכן אנו אומרים בתפלה, שומע תפלת כל פה, רוצה לומר, שלא נתכוון אלא שהוציאה בפה לשום חובה לבד, היא נשמעת, בפרט ממי שאינו מבין ואינו יודע לכוין כמדומדם ושחוי. וגם כי כל תפלה שאינה בכוונה אינה תפלה, כדכתיב ולעבדו בכל לבבכם, כיון שמכוין לצאת בה ידי חובה, היא תפלה אם אינו יכול לכוין יותר. והיכול לכוין אין תפלתו רצויה בלי כוונה שלמה.

יכשארם מתפלל לפני רש"י היה ראוי ימחויב לגדולה הא-לית שאלי מתפלל שלא תשומט מחשבתו לשום דבר אחר כלל אפלי תע אחר וזו היא הכונה הראיה לכוין ילכו אחרו אלו השלמים שלא יכלו להגיע לזאת המדרגה הנבחרת בכונה שיוכלי לכבוש בה דמיונם כמלה ראשונה של תפלה עד מלה אחרונה שלא ירהר ברע בדבר אחר וזה שאמר רבי חייא מן יומאי לא כיונית. ופ"ש אלא חד ופי' יכו' הכי פירשו פעם אחת רציתי לכוין בעל כרחי של ששן ושטתי כל מאמצי כרי לכביש בה דמיוני שלא לחשיב כלל בדבר אחר מתהלת התפלה עד סיפר ולא עלר בדי כי כרגע ברה מחשבתי והרדתי מי יכנס ראשון לפני המלך, ימיד הרגשתי והחזרתיה לכוין. יעם כל זה אל ימעט בענין מעלת כונה זו כי באמת יברר היא שהרי לא פנה לנו לדבר אחר בכל התפלה רק כרגע בעוד שחשב מי יכנס ראשון. ואילי שאר בני אדם תשימט מחשבתם אנה ואנה פעמים רבות ותחשיב ברכים רבים. יכנו שפירשתי דברי רבי חייא פורשי דברי שמואל דברי רבי בון. ימר שאמר רבי מתנה אנא מחזיק מיכו וכו' מולי דבריהם ניהי ילצחיה בעלמא אמר בן או נאמר דה"ק אני מחזיק מיכו וכו' שאם לא היה ראשי כירע מעצמו אולי פעם אחת הייתי שוכח.

מה שחקנו בתפלה כי אתה שומע תפלת כל פה ולא תקנו לומר תפלת כל איש או כל חי נראה לי שכווני לומר שהא-ל בריב חברי שומע תפלת דפה אע"פ שהלכ לא נכון עמו...
ובבחר ראש (ארחות חיים) דנגנית רבי חיים ואלאון ס" כ"ב ובתוס' מעשה רב אות י"ב: "תפלה בלא כוונה כניף בלא נשמר אמר רבינו י"ל שאם אינה נרשבת כדרכן שיש לה נפש, ככ"י נחשבת למנחה שאין לה נפש, יכוונה נחשבת לקרבי תמיד".

בשאר שמות שיש מחלוקת בביאורם ראוי להסתפק בביאור בהקדמת הסידור, ובסימן השם באותיות שמנות.

מ. ולסיים נעתיק רוב הפרק האחרון של אגרת דרך ה' להמבי"ט⁹⁰: הכוונה בתפלה היא העיקר, וזולתה יראה כגוף בלא נשמה, ועם כל זה לא יחשוב מי שהתפלל בלי כוונת מלה, כמו מי שמוציא שם לבטלה, שאם כן יענש האדם יותר בתפלותיו וברכותיו ממה שישתכר⁹¹, כי אי אפשר אפילו לשלמים המכוונים לכוין בכל הברכות, וכמו שנוזכר בתלמוד [עירובין סה. וב"ב קסד: ובתוד"ה עיון תפלה ע"ש]. אלא כיון שהתפלל האדם וברך לצאת ידי חובתו, יצא גם כי לא כוון

⁹⁰ נדפס בסף כפר ד"ש (מיכר) הוצאה "אשכ"ל".

⁹¹ ידוע"ב"ץ בעמדי שמים דף נד ע"א (לפני נפילת אפים) כתב: "ומ"ש במ"א בדרך אפשר שמחמת יראת ודאגת עונש הסרון הכונה נמנעי מלאומרי, אי זה כראי. כי לא בזה בלבד גופי יאיימי בעינש ביטול הכוונה. יכשאר נפשו הדברים אחרים. אבל האנים ימצטער ילא יוכל לכוין ריחו היטב. אינו בכלל העונש".

ובספר שתי ידיה להמקובל מדר"ם די לונאני בעל אור תורה וספר המעריך (תוספת לערך) בחלק דרך חיים דף קטו: "גרסינן בירושלמי פרק היה קורא (ברכות פ"ב סוף ה"ד) אמר רבי חייא רבה אנא מן יומאי לא כיונית אלא חד זמן בעית מכוונר ירהרית כלבי ואמרית מאן עליל דמי מלכא דרמי אידבסה או ריש גליחא. שמואל אמר אנא מצית אפריחיא. רבי בון בר רבי חייא אמר אנא מצית דימוסיא. אמר רבי מתניה אנא מחזיק מיכו לראשי דבר דיא מצי למודים כירע מנרמיר עד כאן. מפשט דברים אלי נראר שהיו השלמים האלי גרועים בעניי הכונה בתפלה מקל שבירשאל והלילה להאמון בן על שלימי אינוני ישראל... יאמנם מה שאמנינו בפירוש המאמר זה הוא. דע כי כמו שיש דברים חלקים שהם נשמטים מיד דאדם בעל כרחי שאע"פ שיהיה דעתו עליו לשמרו שלא ישמט ויפיל עם כל זה לרוב חלקתו עשה יעשה לו כנפים מידי בריה יברר כמו הכסף חי דומהו או עוף ורג חיים יכוצא בהם בן מחשבת דאדם קשה מאד לבבשר שלא תשומט אגר ואנה כי אע"פ שרצה אדם לרכרי מחשבתו שלא תצא מעגילת מחשבה או עיון מה עם כל יד שלא ברצונו תשומט מחשבתו לחשוב בעניי אחר כרגע רציא ישיב כמראה הבוק.

לכוין כקריאתו אדון כל, לבד מאשר בקריאת שמע (כן הובא במ"ב סי' ה') ורבינו זלה"ה אמר שהכוונה על פסוק ראשון של קריאת שמע, והוסיף לזה רבינו גם ברכה ראשונה של שמונה עשרה לכוין בכל שם היה הוה ויהיה אדון כל - קרי וכתוב.

ג. לכוין בשמות של [ג'] הברכות הראשונות וג' הברכות האחרונות של שמונה עשרה.

ביאור: ג' ראשונות וג' אחרונות הן עיקר התפלה והן ברכות השבת וההודאה ועל כן מן הראוי לכוון בהן ביותר ובפרט בשמות שבהן ומן הראוי היה לכוון בכל השמות של שמונה עשרה אך לא כל אחד מסוגל לזה, ומי שיכול מן הראוי שיקבל עליו לכוון בכל השמות של שמונה עשרה.

וראיתי פעם לגדול אחד שבאמצע תפלת שמונה עשרה הכניס ידו לכיסו כמה פעמים והוציא משהו והכניסו לכיסו השני ואחר כך נתברר לי שאותו גדול קיבל על עצמו בקנס לכוון בכל השמות של שמונה עשרה, וכדי שיזכור כל פעם בכמה שמות שלא כוון, הכניס לעצמו גרגרים בכיסו האחד, ובכל פעם שלא כוון העביר גרגיר לכיסו האחר, ואחר כך היה מונה אותם ויודע כמה קנס עליו לשלם.

ד. לכוון בשמות של ברכות התורה.

באור: ברכות התורה הן מדאורייתא, וע"כ ראוי לכוון בהן במיוחד.

ה. לכוון בשמות של ג' ברכות הראשונות של ברכת המזון.

באור: ברכת המזון היא מדאורייתא ועל כן ראוי לכוון בה במיוחד.

[ועי'] עוד קונטרס בענין כוונות השם בספר אמרי חב"ד להרב חיים קרויס בני-ברק תשנ"ג מעמ' שכ"ג והלאה].

ולכן יזהר האדם בתפלותיו וברכותיו בכל יום שיהו בכוונה, בפרט חתימת הברכות שיש בהן שם שמים, וכל ברכות הנהנין וברכת המצוות והודאות שיש בהן שם ומלכות. וצריך האדם לכוין מחשבותיו בשעת התפלה והברכות ולפנות מחשבתו מדברי חול ואפילו מדברי תורה כדי שיוכל לכוין. וקודם תפלתו ישב מעט להשקיט מחשבותיו, ויחשוב כי צריך לכוין בתפלתו, ואחר כך יתפלל או יברך. ואם תבוא לו שום מחשבה באמצע תפלתו, ישתוק עד שיסירנה מלבו. ואם יפנה לבו מכל מחשבות המעכבות הכוונה, יעשה איזה הרגש בגופו בכל חתימת ברכה כדי שיזכור לכוין. וכיון שמנית האדם ידו הימנית על השמאלית בשעת תפלה, ידחוק בגודלו הימני על ידו השמאלית בכל חתימת ברכה, או יענע מעט גופו כמדת מזכירת השם שבחתימה, כדי שיזכור לכוין בבאה אחריה. ויחשוב אחר תפלתו, ואם לא כיון בכולה, יצטער ויזהר וישים בלבו אשר לא יתגאל בטומאת המחשבות פעם אחרת. ואם יצטרך לענוש עצמו במעט מן הממון כפי מה שהוא על כל ברכה שלא יכוין בה, גם זה יהיה עזר וסיוע שיכוין פעם אחרת. ועי' עוד בנפש החיים בשער ב' פרק יג ובשער הקטן שבין שער ג' לשער ד' פרק ה, ו.

י. ובסוף ספר לב אליהו (ח"א עמ' שב) נדפסו קבלות שנתקבלו בי'עדים' של ישיבת כפר חסידים וביאוריהם מפי המשגיח הגה"צ רבי אליהו לאפיאן זצוק"ל.

ב. המקומות הראויים להתאמץ יותר לכוון בברכה ראשונה של שמונה עשרה מלה ומחשבה עמה.

ע"פ פסק מרן הב"י בשו"ע סימן ה' צריך בכל שמות הוי"ה לכוין בקריאתו ובכתיבתו והיינו היה הוה ויהיה אדון כל, והגר"א ז"ל בביאורו כתב שבכל מקום די

ביאור הוידוי ע"פ ראשונים ואחרונים

אשמנו: נתחייבנו עונש.⁹²

בגדנו: הפרנו התחייבותנו לקיים מצות התורה.⁹³

גולנו: ענפי הלכות גזילה מרובים, ונכשלנו בהם.⁹⁴

דברנו דופי: דברנו לשון הרע ודברי גנאי והתול על הבריות.⁹⁵

העיינו: התייצבנו על דרך לא טובה - כלומר שבחרנו בהשקפות ודרכים עקלקלות המובילות אותנו למעשי עיוות.⁹⁶

והרשענו: בחרנו בדרכי הרשע כעין פירוש העוינו.

זדנו: עשינו עבירות במזיד (לתיאבון או לקבל תועלת).

חמסנו: נהגנו עם חבירינו שלא בדרך הצדק והיושר. כגון רמאות ואונאת דברים ואונאת ממון, והפליה לרעה כגון על ידי "פרוטקציה".⁹⁷

⁹² כלימ' אג' אשמים - כי בעבור שפשענו נתחייבנו עונש. (ע"פ מלכ"ם אילת השחר אות שס"ה וספרא סימן רמ"ז ושם"ס [דף שמא. מור ב' ע"ש]. וכן תרגם אונקלוס בראשית מב,בא: "אבל אשמים אנחנו" - "חייבין").

⁹³ כלומר אנו מושבעים ועמידים מרר סיני לקיים כל התורה, וברתנו על קיום כל מצוה מ"ח בריתות כמבואר בסוטה דף לו, והפרנו אותן בריתות. (ע"פ רד"ק שורש בגד: ענין מי שעובר על ברית חברו ומשקר בו כבטחו בו.)

⁹⁴ כגון שואל שלא מדעת גולן, וכן העובר דרך רשות חברו בגד רצונו. יע' במסילת ישרים פרק י"א שהאר"ך הרבה בזה. ועל דרך הרחבה אמרו חז"ל (ברכות לה:): גול אביו ואמו זה האוכל בלי ברכה, שדי' בגול מהקב"ה וכנסת ישראל. ע"כ. וכן יש לומר במי שלא בידך, או בידך בלי כוונה במצות אנשים מלימדה.

⁹⁵ ע"ש הפסוק השב כאחך חדר, בני אמך תחן דופי.

מפלנו שקר: חשדנו או אמרנו על חברינו שעשו דברים רעים - כלומר חשבנו שעשו מעשיהם בכוונה רעה, והלבשנו פירוש מסולף על מעשיהם.⁹⁸

יעצנו רע: יעצנו עצה רעה לאנשים, ועברנו בזה על ולפני עור לא תתן מכשול.

כזבנו: שיקרנו, וכתוב: דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. או יש לפרש שקיצרנו במלוי תפקידנו וקיום המצות.⁹⁹

לצנו: התלוצצנו מהמצות ועושיהן, ונעשינו מואסים באחרים העושים. וגם על ידי הלצנות קלקלנו יראת שמים שלנו, ונעשו המצות והמקיימן קלות בעינינו.

מרדנו: עברנו על מצוה בכוונה ובדוקא - לא מחמת תיאבון ותקוה לקבל איזו תועלת.

נאצנו: הכעסנו מאד להקב"ה.¹⁰⁰

סרדנו: פרקנו עול תורה ומצות והלכנו אחרי דרכי לבנו.¹⁰¹

⁹⁶ כגון הליכה אחרי "מודרנקייט", ואין צריך לומר הליכה בשיטות הפסולות וכל ההולך בדרכים עקלקלות עלול להכשל בעבדות מפני "שיטתו". (ע"פ ראב"ע תהלים קנ, ע"ש ואיוב לג,ב). ועי' לקמן אצל "עוינו".

⁹⁷ החמס נופל על כל דבר שנעשה שלא כראוי (מלכ"ם יחזקאל כב,ב), וכן פירש במהברת הערוך לרבי שלמה פרחון ערך חמס. וכן עד חמס ת"א "שקר" ורס"ג "תועה" (נהה שלום). והשווה עוד ל"אשרו חמין" (ישעיה א,ז), ועי' בראשית כבא פ"א ס"ו. ועי' תוס' סוף הכונס שכתבו שהמסן דקרא לא יהיב רמי.

⁹⁸ ע"פ המפרשים תהלים קימ,סמ ואיוב ג,ד.

⁹⁹ מלשון "אשר לא יכזבו מימיו" (ישעיה נח,יא).

¹⁰⁰ ע"ש הכתוב "נאצו את קדוש ישראל" (ישעיה א,ד).

¹⁰¹ כענין בן סורר ומורה, איננו שומע לכלל מוריי. והרד"ק שורש סר פירש ענין עוית יהשתנות מהמנהג.

עוֹיְנוּ: קלקלנו הישר, ועשינו בזדון מעשה מעוות נגד מצות התורה הישרות¹⁰². ויש מפרשים עשינו עברות במזיד לתאבון.

פִּשְׁעֵנוּ: לא נזהרנו בדרכינו, ועל ידי פשיעה זו באנו לידי עבירות. כגון שעסקנו בדברים אחרים טרם ברכנו ברכת המזון ולבסוף שכחנו לברך.¹⁰³

צָרָרְנוּ: עשינו צרות לחבירינו.

קִשְׁיֵנוּ עוֹרֵף: מאננו לשמוע בקול המוכיחים או לקול המצפון שלנו, ודבקנו במעשינו הרעים.

¹⁰² ע"י העויני יאילת השחר אות שסג.

¹⁰³ רד"ק שידש פשע יריבנו יזנר בשערי תשובה.

¹⁰⁴ ע"פ ראב"ע ורד"ק תילים יח, כב ע"י יבמות כ' ע"א. וגדה יב ע"א.

רִשְׁעֵנוּ: העובר במזיד על מצות לא תעשה דאורייתא או דרבנן נקרא רשע.¹⁰⁴

שָׁחַתְנוּ: קלקלנו בעבירות חמורות המשחיתות עד עומק הנפש, ומטמטמות את הלב.¹⁰⁵

תַּעֲבֵנוּ: עשינו מעשה השנוי ותעוב להקב"ה. כגון המתפלל כשהוא צריך לנקביו, או העובר על כל תשקצו והאוכל מאכלות אסורות ושרצים ורמשים.¹⁰⁶

תַּעֲיֵנוּ: תעינו ואבדנו מן הדרך, כשה אומר.

¹⁰⁵ כגון עברות של עריות וע"י ענפיהן.

¹⁰⁶ יכן הדברים שמנו חז"ל בנדר סוף טו ע"ב. יאצ"ל איסורי עריות וע"י. יע"י משלי ה' ששד שנא ה' ה' תעבת נפשו (ע"י ויקרא רבא פ"ו יתנחמא פ' מצורע, ובמדרש משלי פ"י: ו' תעבית ע"י ג"ע ש"ד לשד"ר, יוכי ניאף, והריגת, והאומר דבר מפי שלא אמרו).